

Polen er dømt for medvirkning til USAs tortur. Flere vestlige l

Våre egne tort

Terje Einarsen og Astri Suhrke

MED ANDRE ORD

Frykten for terrorhandlinger ute og hjemme er reell, men den må ikke fullstendig få overskygge erkjennelsen av svikt i egne rekker. Fremst her står CIAs systematiske og omfattende tortur av terrormistenkte etter 11. september 2001, og europeiske staters medvirkning til torturforbrytelser. I denne teksten vil vi undersøke grunnlaget for det rettsoppgjøret som langsamt og motstrebende kan tvinge seg frem.

Europaparlamentets beslutning i februar i år om å gjenoppta granskningen av europeisk medskyldighet i torturprogrammet vil skape ny oppmerksomhet omkring et kapittel i amerikansk historie som stadig setter Obama-administrasjonen og amerikansk rettsvesen på en prøve som hittil ikke er bestått. I desember i fjor la Senatet frem sin tykke og detaljerte rapport om tortursaken (Committee Study on the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program). Dette skjedde bare et par uker etter at USA for første gang sa seg enig med FNs komité mot tortur i Genève, etablert under torturkonvensjonen, i at tortur er ulovlig uansett hvor den skjer.

«Å dekke over grove forbrytelser har en pris. Det er å legitimere statskriminalitet»

Senatsrapporten er foreløpig kun publisert som et 500-siders sammendrag, men det fremgår allerede av foretaket, skrevet av komiteens leder Diane Feinstein, at de 119 CIA-fangene rapporten omhandler – for tidsrommet 17. september 2001 til 22. januar 2009 – reelt ble utsatt for tortur ut fra enhver ordinær begrepsforståelse. Sannsynligvis er mange flere enn disse 119 blitt utsatt for den samme behandlingen av CIA

FAKTA

Klassekampen 19. februar

Tortur på Guantánamo:

- Etter angrepene mot USA 11. september 2001 ble fangeleiren Guantánamo på Cuba åpnet som en del av USAs «krig mot terror».
- Leiren skulle brukes som forhørssted og rettslokale for «spesielt farlige personer».
- Fanger meldte om misbruk og tortur, noe amerikanske myndigheter dementerte. I desember i fjor kom det amerikanske senatet med en rapport som langt på vei bekrefter fangenes påstander.
- Mange europeiske land er beskyldt for medvirkning til torturen, og nylig aksepterte Polen en dom for dette fra Den europeiske menneskerettsdomstolen.

Forfatterne:

- Terje Einarsen er professor i juss ved Universitetet i Bergen. Astri Suhrke er seniorforsker ved Chr. Michelsens Institutt.

og deres samarbeidspartnere og kontraktører i denne perioden.

Kanskje tyder rapporten og innrømmelsen i Genève på at et kursskifte i USA er i emning, drevet av større bevissthet om hvor langt deler av statens maktapparat har fjernet seg fra grunnleggende rettigheter og felles samfunnsverdier. I første rekke blir spørsmålet da om de ansvarlige bak programmet skal

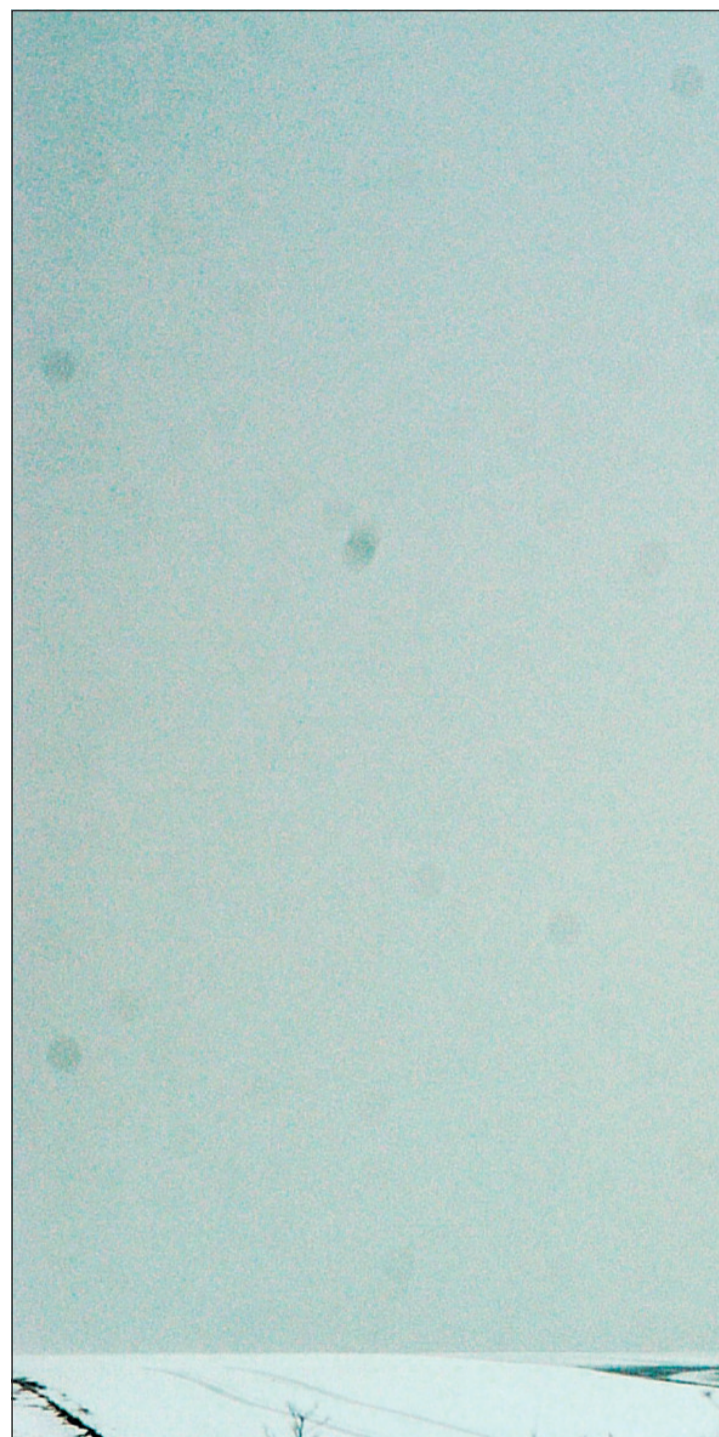
rettsforfølges i USA. Det virker i dag lite sannsynlig, slik Obama så langt har formulert seg om senatsrapporten.

Men som fire nordiske generalsekretærer i Amnesty Danmark, Sverige, Norge og Finland redegjorde for i kronikken «Tid for selvransakelse» i Klassekampen 19. februar, har også myndigheter i Europa og i Norden et ansvar det må bores dypere i. Til

dette kan tilføyes at det folkerettslige ansvaret for andre staters medvirkning til CIAs torturprogram foreløpig er mest konkretisert i tre dommer avsagt av Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i Strasbourg, én mot Makedonia i 2012 (El-Masri) og to mot Polen i 2014. Vi vil komme tilbake til dommene mot Polen, fordi de er viktige for å forstå tortursakens rettslige alvorlighet og politiske implikasjoner, men først tilbake til amerikanernes rolle: USA underskrev FNs torturkonvensjon i 1988 og Kongressen ratifiserte den i 1994. Konvensjonen pålegger medlemsstatene å straffe ethvert tilfelle av tortur på eget territorium som kan knyttes til en maktstruktur, samt torturhandlinger begått av statens personell i utlandet. Etterforskningsplikten gjelder også for en handling som utgjør umenneskelig behandling, uten å være så grov som tortur. Den samme plikten til å etterforske og straffeforfølge alvorlige brudd på menneskerettighetene gjelder dessuten under andre traktater enn Torturkonvensjonen, for USAs vedkommende FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

Det andre rettsgrunnlaget er forbrytelser mot menneskeheten, nedfelt som en del av rettsgrunnlaget i Roma statuttene som etablerte Den internasjonale straffedomstolen (ICC) i 1998. Omfanget, systematikken, og de ansvarliges posisjoner i maktstrukturen, hvor CIA rangerer høyt, og hvor også tidligere president George W. Bush og flere i hans krets vil være i søkelyset, peker mot typiske forbrytelser mot menneskeheten. Hvert enkelt tilfelle av tortur av fanger utgjør i slike tilfeller en underliggende forbrytelse innen en bredere kategori av universelle forbrytelser. De universelle forbrytelser – som forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser – er direkte straffbare etter folkeretten og foreldes aldri.

I tillegg til de konkrete, underliggende handlinger, som kan være drap, tortur, umenneskelig behandling eller seksuelle overgrep, må de nevnte handlingene inngå i et mønster hvor de samlet sett får karakter av å være systematiske eller omfattende. De må dertil være rettet mot en sivil gruppe i folkerettslig forstand. Personer som er tatt til fange regnes i denne sammenheng som «sivile», selv om de kan være krigsfanger eller mistenkte for terrorhandlinger. Staten der handlingen foregikk

har streng plikt til å etterforske og iretteføre slike forbrytelser. Andre stater har adgang til det.

At USA ikke er medlem av ICC, spiller ingen rolle for det individuelle folkerettslige straffansvaret. Det er basert på etablert internasjonal sedvanerett. Ingen land og ingen borgere står her i noen særstilling. USA har derfor folkerettslig plikt til å etterforske om enkeltpersoner skal tiltales for straffbare torturhandlinger, men primært for regulære forbrytelser mot menneskeheten.

Tidligere president Bush og andre i ledende posisjoner står i sentrum for den strafferettslige målgruppen. Men også Barack Obama er utsatt: som øverste militære og administrative leder vil han automatisk bli individuelt straffansvarlig for torturprogram-